

Ліна. Тьотю, не просіть, не кажіть вже нічого,—я іду.

Марія Олександровна. Пожалуй-же хоч дитину свою.

Ліна. Зважено, зміряно, поділено.

Марія Олександровна. Опамятай ся, Ліно... Подумай що таке шлюб... Не ламай свого щастя...

Ліна. Тьотю, добра моя: щастя не було, і шлюб не було, і не буде, поки чоловік не стане людиною, а замість одалісок придуть смілі і чисті жінки. Прощавай, Віктор, ти дав мені багато горя, але за хороші хвилини спасибі,—вони проросли в моїй душі.

Віктор. Ліно!

Марія Олександровна. (*Ридав*). Останній раз, Ліночко, благаю тебе!..

Професор. Лиши її, Маріє Олександровно: кожному належить виконати своє. (*Обнімає Ліну*). Per crucem ad astra.

Завіса.

М. ЧЕРНЯВСЬКИЙ.

ЗУСТРІЧ.

(*Оповідання*).

Порт—з великими і малими пароходами і суднами, з дрібним торохкотінням коловоротів і довгими басистими гудками океанських велетнів, з людським гомоном і метушнею—з усім його многошумним життям остав ся по заду. Остало ся збоку і головне річище—широкий шлях у море—і водяна дорога пішла тихим і ясним боковим протоком.

Сонце вже піднялось високо, але на воді ще не було душно.

По обох берегах річки стояли зелені стіни очеретів, над ними зелено-туманними хмарами здіймались купи срібнолистих верба вище—підносив ся блакитний намет неба.

І більше не було нічого.

Часом над водяним зеркалом, мовчки, пролітав цибатий лелека, прямуючи кудись у плавні...

Довгі весла, поблискуючи, стиха плюскотіли в прозорій воді і плоскодонний широкий човен-шаланда, ритмічно похитуючись, бадьоро плив по-під живою очеретяною стіною, поминаючи купи водорослин.

Там біліли квітки латаття, розгортали насупроти сонця свої

стрімчасті пелюстки і мов зачаровані, тяглися до його в безмовно-жагучій млості.

Було тихо й безлюдно.

І Мазуркевичови здавалося, що ся зеркальна річка і стіни соковито-зелених очеретів і човен і мовчазний круглоголовий дід-гребець не існують реально, а тільки снять ся йому або пригадують ся з давно минулого. Він сидів нерухомо і все дивився і прислухався до тиші річки і плавнів, мов пив душею ту тишу.

Згадалося чомусь давно минуле, але живе й невмируще.

Майнули мрійними привидами інші води й другі береги, молоді літа і перше й єдине кохання. Ті привиди пограли, розвіялись і щезли. І Мазуркевич не міг їх викликати знову.

Та він і не хотів того. Минулось, не вернеться... На-що воскресати те, що не може повторити ся. Кожен день має свої турботи й несе свої радощі й утіхи.

Тепер він, лікар-психіатр, їздив по Україні і досліджував стан земської психіатрії. Зараз їхав у патронаж, що був на хуторі Гайдарці, недалеко від губернського міста.

І йому було приємно, що не поїхав на хутір кіньми, а поплив човном, і хотілось, щоб дорога була довга без кінця, щоб можна було досить нагодувати свою душу тишею і непорочною вродою прекрасної місцевости.

Плюскотіли весла і поскрипували шкарми.

Знов зняв ся десь в очеретах лелека і поплив у повітрі навскоси річки.

Спокій і тиша...

Коли враз десь далеко на річці, куди вони пливли, поважно зітхнув великий дзвін. Ще раз... і ще... І мідяні згуки попливли, полили ся понад плавнями в золотому промінню погідного ранку.

— Де се дзвонять?

— У монастирі.

— Хіба тут єсть монастир?

— А як же! Жіночий...

— Далеко?

— Зараз, коло Гайдарки.

— Так може перевезете мене туди?

— Чому-ж? Можна...

Мазуркевичови несподівано захотіло ся побувати в монастирі,

побачити церкву, куди кликав отой могутній дзвін, послухати монастирського співу.

В душі сколихнуло ся щось печальне й миле. Промайнув образ молодої незнаної і в той час неначе близької йому красуні— черниці, глянув на його великими сумними очима і зник у безвість.

Мазуркевич силкував ся знов пригадати любе обличче, закріпити його в рисах і фарбах і не міг.

Здало ся, що то промайнув образ його молодого віку, його далекого минулого, його сумної долі.

Але чого ж воно уявило ся в образі черниці?..

Думав і не міг дати відповіді.

А вже вище очеретів на сонці засяли золоті бані монастирських церков, заблищали білі литровані будівлі.

— Саме встигнемо на обідню,—каже дід.

— Добре.

Під монастирем з річки випливли в широке мілководі і прозорчисте, поросле водяними рослинами озеро і Мазуркевич вийшов з човна на берег.

Мнягко й гармонійно згучав жіночий хор під високим і ясним склепінням..

Мазуркевич давно не був у церкві і все йому здавало ся зараз новим і цікавим: велика і гарно розмальована під стародавній лад церква... залитий золотом іконостас... монументальні жіночі постаті в клобуках і мантиях.. смиренні фігури послушниць..

Сонце крізь великі і високі вікна входило в церкву й прорізало навскоси промінням притуманене димом повітре й виразно обмальовувало масивні стовпи, що тримали головну баню, і коло їх, за штахетами, чорні суворі постаті старих монахинь.

Просторо і не душно.

Мазуркевич витер спітніле чоло хусткою й широко дихнув грудьми.

Гарно!..

Після спеки, що під кінець подорожі наситила його тіло наркотичним нестерпучим теплом, було приємно остигати в холодку, стояти, дивити ся і слухати, і почувати себе в сьому екзотичному закутку людського життя хвилиним безтурботним гостем. Приємно навіть було піддатись давно позабутому настроєви і в йому

зеднати ся з людьми, що стояли серед церкви поперед його й коло його на місцях, призначених для сторонніх богомольців.

То були селяне й городяне і кілька душ чоловік і жінок психічно-хворих, тих саме людей, жите котрих він сам їхав досліджувати. Він зразу помітив і виділив їх метким оком спеціаліста.

„А, й ви тут?“—подумав він і посміхнув ся своїй несподіваній думці: в церкві, на молитві—всі рівні, бо всі в більшій або меншій мірі божевільні. Навіть зараз трохи й він сам.

Але не хотів думати про се і почав уважно прислухати ся до хора.

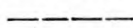
Там було кілька гарних голосів і досвідчена й артистична рука правила ними. Решта була тільки фоном, на якому ті вимальовували свої меланхолійні мелодії.

Виразно було чути навіть баритональні голоси.

„Молодці, молодці черниці!“—думав Мазуркевич і шукав їх очима по боках себе, по-за кольонами, але хор співав позаду, на хорах.

Він скинув очима туди і знов повернув ся до іконостаса.

Стояв, і дивив ся, і думав про многогранність і різнобарвність життя людського і безкрайність шляхів його.

Червоні маки розгоріли ся і грали в золотому промінню.

Спершу він не бачив їх, а тепер очі самі собою дивили ся на ті маки і він, не помічаючи того, ступив трохи наперед, щоб краще придивити ся, кому вони належать.

Стояла молода і вродлива дама і коло неї дівчина підліток. У неї то на брилику й горіли маки.

Ступив ще трохи наперед і остовпів з несподіванки..

Се-ж вона... Анфиса... його жінка... з дочкою... його рідною дитиною...

Не вірив очам: якась мана, привид... Бояв ся поворохнути ся і дихати, щоб не злякати і не розвіяти його. І йому здавало ся, що вся церква разом дізнала ся про його таємницю, мов у неї страшенно широко розплющили ся всевидючі очі і зараз тисячами уст і очей, живих і мертвих, вона скаже:

— Дивіть ся, то його жінка й дочка!..

Чув, як стукотіло в грудях серце і якась сила непереможно тягла туди, де стояли вони. Але одійшов осторонь і став коло мурованого стовпа, мов шукаючи у його опори й поради. Підійти не можна. Скорійше умре, ніж підійде.

Дивив ся на іконостас, не бачучи його. А ікони дивили ся на його й казали:

— Он його жінка.

Прислухав ся до хору, не чуючи співу його, і хор співає:

— Он його жінка!..

Он його жінка... Еге, його жінка. Колишня, але й єдина, єдина жінка.

І дочка...

Нестерпуче душно.

Вийти на свіже повітря...

Але не міг одірвати очей од маків і не смів ворохнути ся, щоб вони, жінка й дочка, не побачили його.

Бо коли побачать, він упаде мертвим.

До сього часу думав, що ніколи не побачить їх. Безкрайї байдужий світ розєднав їх на віки. Вони умерли для його. В свідомости брєніли тільки імена: Анфиса і Зоя, а їх самих забрала безвість, поглинуло небуттє. Зостали ся тільки спогади—болючі й гострі. Часом проти волї вони втіляли ся в живі до ілюзії образи й ставали перед очі. Йшли низкою—сторівки книги його жита, його щастя й трагедії.

І ось вони знов тут, так близько коло його, такі повні жита і своєрідної тайни і принади.

Скільки разів рука його пригортала отой гнучкий стан і гарячі уста шепотїли тїй жєнщинї п'яні слова кохання... А потім ревнощів і благань... І погроз, прокльонів...

Хотїв убити її і спокусителя її. І себе й Зою...

Одного разу, коли вже все знав, коли серце розривало ся од гнїву й тремтіло від болю, зневаги й образи, сидїв, зачинивши ся у кабінетї і витяг з столу новий фїнський ніж, подарунок Анфисин. Виняв його з пїхви, грав у тремтячих руках і впивав у себе його холодний блиск. І чув, що ось зараз піде в одпочивальню на останню розмову і вгородить отой клинок у груди їй, а потім собі. І в той мєнт почув, що до дверей кабінету біжать маленькі мякєнькі ніжки і пухкі кулачки стукотять у двері:

— Синочок, чинь!..

Те означало, що Зоя прохає його, „синочка“, одчинити їй двері.

І він одчинив. Узяв на руки пухкєньке, як жовте гусятко, з своїм специфічним запахом. дитинча, почув руками й обличчєм теплоту маленького тїльця і сховав ножа в стїл... назавжди.

Тєпер ось вона стоїть перед ним—велика, уже скоро дївчина. Вся в матір. І мати—ще молода й гарна. Обидві такі близькі

й такі безмірно далекі від його, мов обведені магічним колом. Тільки вдох. Того, третього, немає...

Коли б його зовсім не було!

Але він єсть, живе мабуть тут десь недалеко. Може в городі, може коло його де.

І знов давня хороблива лютість ворухнулась в душі Мазуркевича. Мов хто порушив на дні криниці давно замулену гілку і нам'юлом замутив чисту воду.

Здавалось, все забув, але навсправжки нічого не забув. Все зостало ся живим і болючим, як оголені ножем нерви.

— Горі ім'єм серця!—доносилося з вітваря, але серце його було повне чорної туги й важке, мов камінь.

Він дивив ся наперед себе й нічого не бачив і не чув.

Якась божевільна, одягнена в кілька ситцевих юпочин, у довгих по лікті нитяних рукавичках і фантастичному брилю, блукаючи по церкві, спинилась коло його і, дивлячись уперто йому в вічі, посміхалась загадково й інтригуючи.

Мов од сна прокинув ся.

Одмахнув ся рукою од божевільної, як од мухи, й вирвав ся з туману.

„Що було—минулось. Не вернеть ся.“

Але стояв і мов чого ждав. Було важко й гостро приємно, мов притискував щелепами болючого зуба.

— З миром изидем!..

Вийшов з церкви і став у притворі коло важких кольон.

Хотів піти геть, щоб не зустрічатись і не міг. Став, мов непритомний. Побачити ще раз... Побачити в обличчє...

Але що, як вони впізнають його?

Зоя не впізнає. Така в його тепер довга сива борода... стільки літ проминуло...

Став за кольону. Похмурий, мов злодій. Мисленно глянув сам на себе і злякав ся: подумують, що збираєть ся убити їх. З напруженням розгладив зморщкн на чолі. Застиг, спокійний і мов байдужий...

Серед голов у дверях майнув жовтавий з струсевим пером бриль... Маки... Вони!..

Серце застукало мов на гвалт... Провів механічно рукою по бороді... Спустив погляд вниз, і знов підняв, і глянув прямо в очі жінці, а вона йому.

„Впізнала!“

— Він!—скрикнули розширені до самого глибу очі.

Мов земля захиталась, і рушились церковні кольони... Хотів скрикнути: „Анфиса!..“—і не міг.

Не було чим дихати...

—

Знов та сама божевільна стоїть перед ним, манірно присідаючи:

— Pardon, monsieur! Il est certain, que vous êtes le colonel de l'armée du roi François?..

Різко одвернув ся од неї, щоб іти туди, де всі йшли й не пішов: там, коло брами, гойдалось і грало на вітрі струсєве перо й горіли маки.

Подумає, що женеть ся за нею.

Але ще б раз зустріти той погляд... почути згук її голоса.. глянути на Зою... Він же її не бачив...

Пішов. І ніс в своїх очах блиск її очей, здивованність їх і жах... а може радість...

А може радість?!...

.....

Нї, се божевілле. Вона здригнулась з несподіванки й тільки. І зараз утікає, утікає від його.

—

За монастирською огорожею блиснуло морщенє срібло озера. Анфиса з Зоєю тихо спускались вниз до берега, де стояли човни. Мазуркевич [спинив ся на [горі. Він бачив, як вони підійшли до човна, що стояв рядом з човном, на [якому він сам приплив, не поспішаючись увійшли в човен і сіли. Гребець, з допомогою діда, що привіз Мазуркевича, відчалив і упіраючись у дно озера, поплив од берега.

Сонце сипало золото й кришталє. А озеро морщило срібло і грало ним проти сонця. Було важко дивитись і дихати.

Анфиса й Зоя сиділи в човні й дивились туди, де стояв Мазуркевич, і він не міг рішити, чи вони дивлять ся на його, чи на монастир, чи просто обличчя їх повернені в той бік.

Човен помалу сунув ся на середину озера, кидаючи за собою сріблясту смугу, і взяв напрямок туди, де воно узькою течією зливалось з річкою.

На сонці яснїли два зонтики, мов дві квіткє кручених паничів, рожева й синя, а обличчів уже давно не було видно.

Мазуркевич хутко спустив ся до берега.

— Дїду, доженім той човен!

- На що?
- Треба.
- Навряд чи доженемо: там гребець завзятий.
- Нічого, я поможу.

Водорослини чіплялись за весла, вітер зносив човна вбік на зарослі куширю. Мазуркевич, сидячи на демені, керував човном, але давно не державши в руках весла, не потрапляв як слід держати напрямку. Піт котив ся у його по обличчю, сліпив очі.

— Під корму, під корму гребїть!..—покрикував на його дід, ви-смикуючи весла з куширю.—А, лучше б я сам!..

Мазуркевич мовчки налягав на весло, вишукуючи способа вести човна, як слід. Анфисин човен уже вплив в річку і його не було видно за очеретами.

— Не так, не так!..—гримав дід.—На вербу держїть!.

Було досадно на свою неуміість і важко гребти, але здавалося, що неодмінно треба догнати човна. Почути її голос, сказати їй...

Що сказати—Мазуркевич і сам зараз не знав, тільки смутно чув, що сказати треба щось важне й глибоке, те саме, що було недосказано тоді, на розстанню—за злобою й роздратованнем.

Ось і верба й прудководний проток потяг їх з озера в річку. Останні зусилля... поворот... Човен став проти води.

Мазуркевич глянув вгору й побачив, що далі геть яснїють два зонтики, а над ними поволї, хитаючись в повітрі, здіймаєть ся вгору біле полотнище паруса.

— Еге, він становить парус!—каже дід, дивлячись по річці.

— Становїть зараз і ви!

— А в мене його й нема. Забув дома.

— Ах, щоб вас!..

— Не сказали ж...

Мов зівяле од морозу листе опустились руки у Мазуркевича, а там парус набрав сили і човен чайкою полинув за вітром, ховаючись у завороті річки. Ось уже його й не видно.

— Стій!..

Весла повільно лягли на воді. Старий почухав груди́ну, ви-тер рукавом спітні́ле обличчя й зачерпнув коряхом води з річки.

Напив ся і глянув на Мазуркевича.

— Куди ж тепер?

— В Гайдарку.

Сидів остовпілий, не бачучи ні річки, ні берегів, ні неба. Бачив тільки білий парус і зонтики.

Вони пливли й ховались на повороті за очерети. Пливли й ховались... А сіроблакитні очі знов глянули зпід брилика на його, обсіпали колючим промінням, майнули таємницею, відкрили глибину свою, показали живу люблящу душу і зникли.

Ще раз.. і ще..

„Ах, Анфисо, Анфисо!.. Проклят той час, коли я дав згоду, щоб ти пішла од мене!..

.....

Сидів блідий і нерухомий з сліпими очима.

Була одна, єдина і він через ображене самолюбство упустив її, кинув, прогнав... Сам одштовхнув... Благала: „Прости, зрозумій мене — і все минеться, все забудеться!..“

Як роздратований титан, в дикому екстазі вирвав з грудей своє серце і скалячи в передсмертному сконанню зуби, кинув його...
Далеко, далеко...

„Безумець, безумець!.. Можна вирвати серце, а не кохання!..“

Човен тихо гойдався і плив знов по озері до хутора, де жили божевільні.

→ Безумець!..

